

ších textů českých čekali bychom: creaturae (humanae), jako má i *M*., nikoli však *proximo*. V témž kuse čte se v *L*: »*archanis pro contemplandis*«; *M* má také: »k spatření tajných věcí,« vysvětlující přídavek pozdější, jehož v starších textech českých není, teprv v *K*, ale jinými slovy: »a tam aby slyšel tajné věci božské«. Konečně ve 4. kuse: »Quicumque sua *membra* singulari Dei ad obsequium convertit« (*L*), »Ktož všechny své údy k božie službě obrátí« (*M*), nacházíme opět odchylné vyjádření od starších textů, v nichž zejména čteme (v *OU*) místo *údy* slovo: *kusy*, jež pokládám za neobratný překlad latinského synonyma k *membra*: *artus*. Podle toho původní text měl by míti *artus*, ale *L* má *membra*. Z těchto důvodů mimo jiné drobnější nepokládám ani *L* za původní text Husův, nýbrž za nové vyjádření Husových myšlenek, a to podle českého znění *M*, jež sice má tytéž odchylky jako *L*, ale přece hojně podržuje souhlasných výrazů, jistě ne náhodou, z nejstarších textů, což vyloží se tím, že *M* jest ohlasem českého textu staršího, ale s pozdějšími změnami, jež potom přešly do latinského překladu.

K jest uprostřed mezi *M* a *OU*, opis dosti málo pečlivý, o tom netřeba míti pochybnosti; původního textu v něm hledati nelze. Zbývá tedy skupina ruk. s textem téměř stejným *OUK* (částečně *P*), ale ani text ten není asi originální znění spisku, ale přece nejbližším reflexem jeho. Originál byl však nepochybně asi latinský, ukazuje k tomu slovo »*kusy*« (*OU*), jež v pozdějších ruk. ostatních je nahrazeno slovem »údy« a také jiné některé tvrdosti slohové.

(Příště dále.)

Úvahy.

Ettore Pais: *Ricerche sulla storia e sul diritto pubblico di Roma*. Serie seconda: *Sui fasti consolari*, Řím 1916, str. XXXVI + 448 za 15 L; Serie terza: *I fasti dei tribuni della plebe e lo svolgersi della tribunicia podestà sino all'età dei Gracchi*, ib. 1918, str. XXII + 434 za 20 L.

Měl-li první svazek Paisových *Ricerche* (vyšly 1915) hlavně ten účel, aby některé problémy probral a objasnil šře, než bylo možno učiniti v *Storia critica*, přistupuje ve svazcích dalších ještě pohnutka jiná: potřeba historicko-kritického vydání a výkladu seznamů římských úředníků. Samozřejmě bylo nutno jinak si počínati tam, kde takový seznam i monumentálně je dochován (*fasti consulares, triumphales*), než kde si jej musíme teprv sami sestaviti (u magistrátů ostatních a tribunů). Proto druhý díl *Ricerche* věnován je především obecným úvahám o podstatě a historické ceně úřednických seznamů, hlavně však obšírnému badání o konsulských fastech římských. Pais sebral a roz-

množil důvody, které velí modernímu dějepytu nepovažovati dochovaných seznamů za neomylný pramen, nýbrž je pokládati za to, čím opravdu jsou, totiž za výplod antického zpracování materiálu, jenž utrpěl jednak za vpádu galského, kdy úřední záznamy byly zničeny, jednak interpolacemi z různých důvodů později činěnými (buď pro vyrovnání chronologie anebo oslavu jednotlivých *gentes*). Uvedené okolnosti nepokládá však Pais za takové, aby oslabily význam dochovaných Fastů jako celku (cenného tím, že nám chybí velmi mnoho ze staré historiografie), nýbrž jen nutí opatrně užívatí jednotlivostí. Právě po této stránce provádí pak pečlivé a důmyslné zkoumání, a to nejprve jednotlivých jmen anebo skupin zvláště podezřelých. Potom uvažuje o listině v celku a sice dle jednotlivých období a jednotlivých *gentes*, které se na magistraturu dostaly. Za tím účelem sestavil pro r. 509—444 seznam patricijských (dle tradice) rodů, jež magistraturu zastávaly, a sice chronologicky, takže všechny magistratury určité *gens* jsou seznamenány pohromadě u nejstaršího data. Pro roky 444—367 jsou tak vedle sebe sestaveny rody patricijské a plebejské, s poznamenáním všech vyšších úřadů jimi zastávaných, stejně pro leta 366—172. K této části připojen pak soupis plebejských rodů, které se dostaly jen k praeture. Pak následuje soupis pro roky 172 (ponejprv oba konsulové plebejští) — 89 (Italikové stali se občany římskými) a konečně 89—14 po Kr. V obou sestavení jsou ještě zvláště *homines novi*. Podle těchto epoch, ve vývoji konsulátu starou tradicí za důležité uznaných, uvažuje Pais pro nejstarší období o hodnověrnosti dochovaných Fastů, pro pozdější, historická údobí pak ukazuje, jaké teritoriální a sociální změny nastávaly v kruzích nobility římské. Stejně zkoumání, avšak stručnější, provádí i na seznamu triumfátorů a na soupise úředníků mincovních. Závěry, k nimž došel, jsou velmi zajímavé a slouží k správnému pochopení vnitřních proudů politických v jednotlivých, zvláště význačných údobích. Zejména původ rodů je tu často příznačný. Kniha je ukončena soustavným časovým přehledem rodů patricijských, plebejských a *hominum novorum*, jak docházely eponymních magistratur, pak abecedním seznamem všech rodů, které zastávaly takový úřad nebo censuru, dále seznamem *cognomin* těchto rodů, konečně pak seznamem všech za republiky známých rodů patricijských a to jak ve Fastech připomínaných, tak i nepřipomenutých.

Svazek třetí, věnovaný plebejským tribunům, skládá se ze dvou hlavních částí: seznamu tribunského a studií o tribunských rodech a tribunátu vůbec. V oddíle prvním upustil Pais od postupu chronologického, hledě k dobré práci C. Niccoliniho;¹ protože však měl svůj materiál hojnější, seřadil abecedně všechny známé rodiny tribunské a tak pojednal o všech význačnějších tribunech,

¹ *Fasti tribunorum plebis*. Pisa 1898.

sbíraje při tom veškeren materiál, který by objasnil historičnost zpráv těchto osob se týkajících. Sám ovšem připojuje mnoho důležitých výkladů. Na počátku druhého oddílu zkoumá především, jak se šířil okruh rodin tribunských a odkud přicházely. Dospívá tu k závěru obdobnému, jako dříve u rodin nobility. Co pak následuje, je z části vlastně podkladem a rozvedením názorů, jež vyslovil na příslušných místech druhého dílu své *Storia critica*; to se týká výkladů o vzniku a podstatě původního tribunátu a jeho funkcí.¹ Dobře tu Pais zdůrazňuje (285 nn), že zejména v této otázce nutno se naprosto vystříhati právníckého schematisování, a že nutno míti zvláštní zřetel na vývoj politický. Vedlo by příliš daleko stopovati podrobně Paisovy výklady, jež neobyčejně výstižně zobrazují vzrůst a dějinnou souvislost tribunátu v rozmanitých obdobích. Avšak nelze mi minouti partie, kde Pais (304 nn) snaží se dokázati, že k funkcím původního tribunátu patřily též úkony vojenské, a že *městskost* tohoto úřadu je dílem až posledních století republiky. Pro to však není dokladů nijakých, a ty, jež Pais uvádí (Liv. IX 36, 14; XXIX 20, 11; IX 8, 13), nikterak pro něho neschvalují. V prvních dvou případech jde o poselstvo senátní k magistrátovi, podnikajícímu operaci senátem neschvalovanou. Tribunové byli senátorským legátům přidáni proto, aby případně neposlušného magistráta »... *prendere iuberent ac iure sacrosanctae potestatis reducerent*« (Liv. XXIX 20, 11). V případě třetím pak jde o t. zv. *sponsio Caudina*, ale z Livia nijak nelyne, že by tribunové plebejští se tam byli nějak účastnili. Stejně je jisto, že městskost byla příznačná pro nejstarší tribunát, a že teprv tehdy, když vývojem poměrů se tribunové stali orgánem celostátním, překročila jejich působnost hranice města. Je ovšem jisto, že původ svůj měl plebejský tribunát ve vojenské revoluci, ale jakmile byl uznán celou obcí za orgán právně existující a určitou působností opatřený, rázu vojenského pozbyl úplně. — Obšírně se dále Pais zabývá dobou grakchovskou a poměrem tribunátu k situaci, vzniklé na konci republiky a za principátu. Přidán je chronologický rejstřík tribunských rodů, z jehož úpravy lze poznati, které rody se dostaly do řad nobility, a která jména jsou málo ověřena; druhý rejstřík obsahuje fasty tribunské až do r. 23, kdy Augustus dostal tribunskou moc. Ke každému roku připojen stručný záznam o činech kollegia tribunského neb jednotlivých jeho členů.

Paisovy *Ricerche* jsou nyní nezbytnou příručkou každému, kdo se chce vědecky obíratí římskou republikou. Cena jejich spočívá v úžasné obsáhlosti pramenných dokladů, jež jsou vyčerpány úplně, a neméně v geniální koncepci, jež dovedla suchý materiál přiměti k mluvě tak vydatné. Krom tohoto všeobecně historického významu budíž ještě výslovně podotčeno, že *Ricerche*

¹ O tom v. mou recenzi v LF XLVII 1920, str. 329 nn.

Paisovy podávají také neobyčejně bohatý a důležitý materiál prosopografický. To je zvláště významno, poněvadž je to první a jediné dílo, z něhož lze bezpečně čerpat tyto údaje pro celou dobu republiky.

Vladimír Groh.

Hans Meyer: Platon und die aristotelische Ethik. V Mnichově 1919, O. Beck. Str. VI a 300. Za 16 mk.

Tyž: Natur und Kunst bei Aristoteles. Ableitung und Bestimmung der Ursächlichkeitsfaktoren. (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums X 2). V Paderbornu 1919, F. Schöningh. Str. VIII a 128. Za 10·80 mk.

H. Meyer náleží k nejpilnějším badatelům o Aristotelovi. Kromě článků v časopisech vydal již tři spisy o tomto filosofu. V prvním, starším spise »Der Entwicklungsgedanke bei Aristoteles« (v Bonnu 1909) ukázal, jak důležité místo zaujímala vývojová myšlenka v Aristotelově učení o přírodě, v jeho theorii poznání, metafysice, psychologii i kulturních dějinách. Nové dva spisy, zároveň vydané: »Platon und die aristotelische Ethik« a »Natur und Kunst bei Aristoteles« pojednávají o Aristotelově ethice a metafysice. Spisovatel předvádí Aristotelovu etiku podle jeho Ethiky Nikomachovy, přihlížeje ke shodám se staršími mysliteli, hlavně Platonem. Shod nalézá mnoho, snad příliš mnoho.

Podle Meyera šlo Platonovi i Aristotelovi v ethice především o stanovení nejvyššího dobra. Tím byla Aristotelovi, tak jako většině Řeků, blaženost (*eúdaímonia*); záleží v rozumném uplatnění života, v zdárné činnosti. Platon viděl cíl v dobru o sobě, v ideji dobra. Oba chtěli, aby v člověku vládl rozum a aby v jeho duši byl soulad. Aristoteles v duchu lidové morálky žádal k blaženosti také vnějších statků. Platon si jich sice vážil méně, ale v jejich užívání viděl pramen štěstí nebo neštěstí.

Aristoteles rozeznával etností dianoetické (rozumu) a ethické (celého člověka, těla i duše). Tyto jsou stavy, umožňující řádné vykonání úkolu, a záleží v zachování pravé míry, středu mezi dvěma krajnostmi. Také Platon vymezoval etnost jako rozumný stav (Krat., Úst., Sof., Zák.) a jako střed (Úst.). Oba pokládali statečnost za etnost především občanskou, spravedlnost za etnost, zahrnující v sobě všechny ostatní, a mírnost za podřízení vášni rozumu. Oba si také velice vážili přátelství, založeného na mravnosti. Na citové vzrušení mezi přáteli kladl Aristoteles menší váhu než Platon. Za to nezamítal tak rozhodně lásky k sobě.

Platonovy názory o rozkoši kolísaly: v Protagorovi připouštěl rozkoš, pokud je důsledkem mravného a krásného, ve Faidonu tvrdil, že každá rozkoš je spojena s bolestí, v Ústavě prohlašoval jen mudrcovu rozkoš za zcela pravdivou a čistou, ve Filebu doporučoval spojení čisté rozkoše a rozumnosti. Aristoteles hledal rozkoš v činnosti. Za špatné měl ty rozkoše, které maří některý vyšší pud.*